

ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЗМІСТ ТА ДОСЯГНУТІ РЕЗУЛЬТАТИ

Децентралізація є однією з базових умов незалежної та ефективної діяльності органів місцевої влади, саме тому в умовах кризового періоду української державності дослідження питання бюджетної децентралізації є особливо актуальним і виходить на перший план. В умовах реформування усіх сфер життєдіяльності в Україні на європейських принципах, організація органів місцевого самоврядування, діяльність яких має базуватися на принципах Європейської хартії місцевого самоврядування, є одним з найважливіших та найактуальніших завдань для нашої держави. Без проведення реформ органів місцевого самоврядування, здійснення процесів фінансової децентралізації неможливо вийти на новий рівень в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад.

Ряд вітчизняних науковців досліджували проблеми децентралізації та становлення, розвитку й реформування місцевого самоврядування в Україні, серед яких варто виділити таких, як: Т. М. Барановська, П. Д. Біленчук, Ю. П. Битяк, А. Й. Бучинська, Т.В. Маматова, О. В. Квасниця, В. М. Русін та ін. Аналіз науково-теоретичних праць дає змогу дійти висновку, що в Україні сьогодні актуальним завданням залишається визначення ключових напрямів процесу децентралізації у зміцненні фінансового забезпечення сталого економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. З урахуванням зарубіжної практики децентралізації та реформування місцевого самоврядування інтерес до теоретичного обґрунтування та практичного застосування діяльності органів місцевого самоврядування з часом лише посилиться.

Бюджетна децентралізація являє собою процес передання повноважень (функцій, компетенцій і відповідальності) від центральних органів влади до місцевих [1]. Питання бюджетної децентралізації найскладніше у сфері управління фінансами. Незважаючи на те, що для вирішення тих чи інших питань існує нагальна потреба передати повноваження на нижчий рівень влади, органи нижчого рівня, як правило, не мають достатніх коштів для реалізації своїх нових повноважень. Дефіцит фінансових ресурсів на місцях, надмірна подрібненість територіальних громад і, як наслідок, неспроможність виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування, зумовили необхідність перетворень в системі управління на місцях.

Відсутність у більшості територіальних громад сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, зношеність інфраструктури і мереж, низький професійний рівень посадових осіб місцевого самоврядування внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, призводило до низької ефективності управлінських рішень. Крім цього, вирішальне значення для забезпечення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування у більшості випадків відіграють доходи місцевих бюджетів. Протягом багатьох років в Україні спостерігається негативна тенденція до зменшення частки власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів [2].

Наприкінці грудня 2014 року за поданням Уряду Верховна Рада України прийняла зміни до Бюджетного [3] та Податкового [4] кодексів України. Зміни забезпечили передачу органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріпили стабільні джерела доходів для їх реалізації. Отож, 2015 рік став роком впровадження першого етапу фінансової децентралізації.

Фінансова децентралізація покликана зміцнити спроможність територіальних громад та підвищити рівень соціально-економічного розвитку регіонів. Фінансова децентралізація є запорукою децентралізації влади,

становлення ефективної системи місцевих фінансів, і що найважливіше – інструментом регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Саме фінансова децентралізація передбачає стимулювання регіонів до фінансової автономії, пошуку додаткових власних ресурсів, активізації внутрішнього потенціалу розвитку; дозволяє балансувати потреби та можливості регіонів [5].

Органи місцевого самоврядування отримали повну бюджетну самостійність щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень, зросла кількість джерел формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів з державного бюджету, запроваджено новий вид податку – акцизний податок з кінцевих продажів, розширено базу оподаткування податком на нерухомість.

Зокрема, громади отримали в свої бюджети зарахування: 60% податку на доходи фізичних осіб, 100% надходжень від єдиного податку, податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, податку на майно, кошти отримані за надання адміністративних послуг, 5-ти відсоткову ставку акцизного податку з реалізації підакцизних товарів та акцизний податок з роздрібного продажу пального.

Нарешті громади мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, для виконання делегованих державою повноважень надаються відповідні трансферти (дотації, цільові галузеві субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громад). В результаті прийнятих законодавчих змін органам місцевого самоврядування надано право затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття закону про Державний бюджет України.

Систему тотального збалансування усіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя. При цьому, вирівнювання здійснюється лише по одному податку – податку на доходи фізичних осіб, решта платежів залишилися в повному розпорядженні місцевих органів влади.

Запроваджено нові субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам – освітню та медичну з метою здійснення видатків на делеговані державою повноваження в галузях освіти та охорони здоров'я.

Підвищено фіскальну незалежність органів місцевого самоврядування щодо місцевих податків та зборів, зокрема шляхом надання права самостійного визначення ставок податків та встановлення пільг з їх сплати.

Такі результати стали можливими завдяки розширенню повноважень і підвищенні зацікавленості органів місцевого самоврядування у нарощенні надходжень до місцевих бюджетів та підвищенні адміністрування податків і зборів.

Аналіз виконання місцевих бюджетів уже за 2015 рік показав, що приріст надходжень до загального фонду у порівнянні з 2014 роком склав 29,6 млрд грн, або 42,0 %, тоді як за експертною оцінкою фахівців Міністерства фінансів він прогнозувався в сумі 22,4 млрд гривень. Протягом усього періоду реформи фінансової децентралізації доходи місцевих бюджетів показують стрімку позитивну динаміку, у 2014 році їх обсяг становив 68,4 млрд грн. і за п'ять років очікується зростання майже у 4 рази та за підсумками 2019 року становитиме 267,0 млрд грн. [9] (рис.1). Дохідна база місцевих бюджетів повинна досягти такого обсягу, який міг би забезпечити можливість реалізації повноважень територіальних органів влади щодо забезпечення населення належним рівнем суспільних послуг та соціально-економічного розвитку території. Головним досягненням реформи децентралізації в Україні стало те, що об'єднанні територіальні громади отримали можливість акумулювати значно більші обсяги фінансових ресурсів у своїх бюджетах [10].

Держава також збільшила обсяги надання бюджетної підтримки місцевим органам влади на розвиток та розбудову інфраструктури. Так, якщо у 2014 році було передбачено регіонам субвенцію на підтримку соціально-економічного розвитку лише 0,5 млрд грн., то в 2018 році обсяг коштів на реалізацію інфраструктурних проєктів склав 19,37 млрд грн., а на 2019 рік передбачено 20,75 млрд грн.

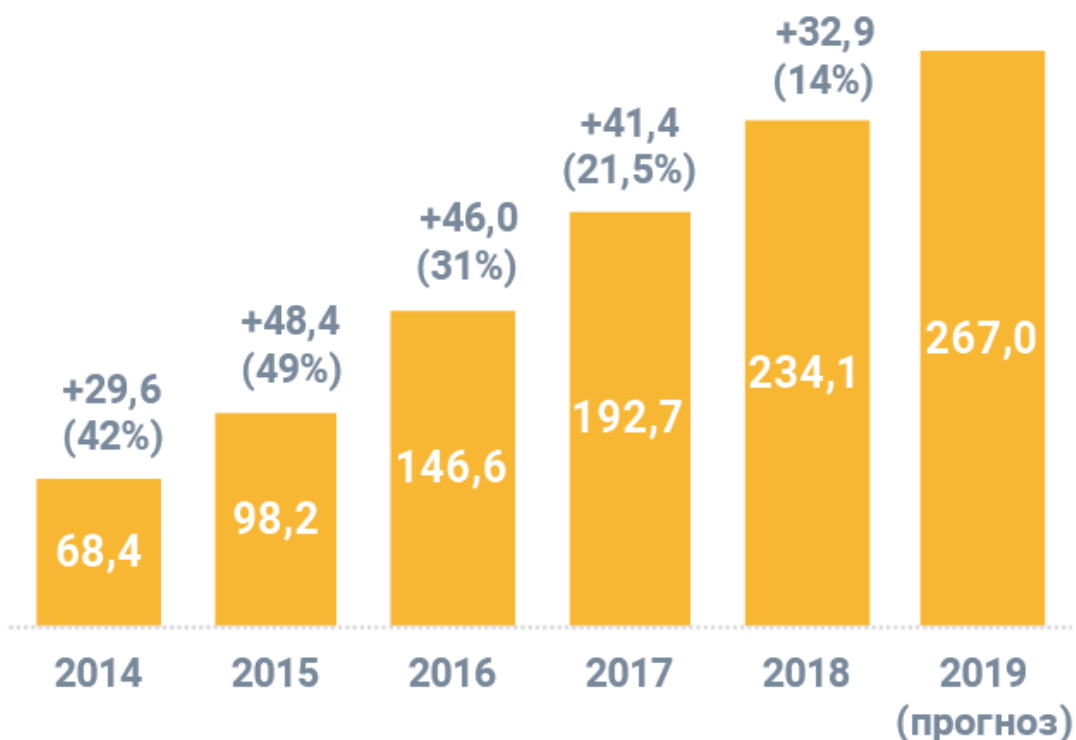

Рис.1 Власні доходи місцевих бюджетів за 2014-2019 рр., млрд грн

Бюджетна децентралізація заклала основу для самодостатності та добровільного об'єднання територіальних громад, надала можливість вирішувати багато завдань місцевого значення. Але це не головний показник бюджетної децентралізації. Головне те, що громади стали зацікавленими у нарощуванні своїх доходів. Вони готують проекти розвитку, створюють умови для розвитку бізнесу, створюють нові робочі місця, удосконалюють інвестиційну грамотність і культуру щоб бути конкурентоспроможними.

Отже, фінансова децентралізація надала можливість об'єднаним громадам:

- перейти на прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом;
- отримувати з державного бюджету кошти на формування інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку територіальної громади;

- самостійно вирішувати питання розвитку своєї території та виконувати власні повноваження;

- економити бюджетні кошти на утримання органів управління та інфраструктури;

- виконувати делеговані державні повноваження.

Підсумовуючи відзначимо, що одне із значущих досягнень реформи – зміна свідомості громадян – перехід зі стану пасивного очікування змін до дій, до участі у прийнятті рішень щодо розвитку своїх територій і до відповідальності за прийняті рішення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року URL: № 280/97-ВР. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

2. Русін В. М. Фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування: теоретичні основи та вітчизняна практика. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2008. Том 2. Вип. IV. С.111-116.

3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Квасниця О. В., Русін В. М. Вплив фінансової політики на розвиток регіонів в умовах децентралізації. *Економічний аналіз*. 2018. №28(4) С.321-330.

6. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк, В. В. Письменний, В. М. Русін. К. : Підприємство "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. 195 с.

7. Батажок С.Г. Доходи місцевих бюджетів як основа фінансової незалежності органів місцевого самоврядування URL: [http:///C:/Users/User/Downloads/frvu_2016_2_23%20\(2\).pdf](http:///C:/Users/User/Downloads/frvu_2016_2_23%20(2).pdf).

8. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монограф. / За ред. О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. 254 с.
9. Офіційний сайт Асоціації міст України URL: <https://www.auc.org.ua/>.
10. Квасниця О. В., Русін В. М. Дослідження резервів зміцнення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2019 № 5(45). С. 23-28.
11. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи вирішення URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/terutor_gromad-86ead.pdf.
12. Фінансова децентралізація в Україні. Перший етап успіхів // Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України URL: [http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finansova_decentrt_\(21.03.17\).pdf](http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finansova_decentrt_(21.03.17).pdf)
13. Проблеми проведення реформування місцевого самоврядування URL: <http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Analiz-problem-reformuvannya-na-mistsevomu-rivni-ta-zabezpechennyademokratiyi-uchasti-.pdf>.
14. Калачова Г. Бюджетна децентралізація: життя або смерть великих і малих міст URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2016/11/17/611463/>.